

Samenvatting

Het onderwijs is er voor alle kinderen en jongeren, maar niet voor alle kinderen en jongeren kan het onderwijs het alleen. Scholen moeten aan een steeds gevarieerdere groep leerlingen onderwijs geven. Voor het grootste deel van de leerlingen lukt dat behoorlijk. Hoe goed het onderwijs echter ook is ingericht, het loopt een keer tegen de grenzen van zijn eigen kunnen aan. Sommige leerlingen vergen een specifieke begeleiding vanwege hun problematische achtergrond, anderen zijn gezegend met buitengewone talenten die de grenzen van het gebruikelijke onderwijsaanbod te boven gaan. Grenzen kun je echter verleggen en de raad meent dat het onderwijs oftewel de scholen daartoe in staat zijn door verbintenissen aan te gaan en samen te werken met derden. Aldus kan de variatiebreedte die het onderwijs aan kan, sterk worden vergroot.

In dit advies gaat de Onderwijsraad in op manieren om, vooral via samenwerking tussen het onderwijs en andere instanties en professionals, beter dan nu in de zeer gevarieerde vraag van jongeren te voorzien.

Aandacht voor jongeren met problemen én voor jongeren met bijzondere talenten

De positie van jongeren met (gedrags)problemen in en buiten het onderwijs en van jongeren die opvallen door hun buitengewone talenten, vormt een grote uitdaging voor het onderwijs. In dit advies staan daarom twee groepen kinderen en jongeren (kortweg aangeduid als 'jongeren') centraal.

- Jongeren met uiteenlopende psychosociale problemen, die zich vaak vertalen in gedragsproblemen.
- Jongeren met bijzondere talenten, die het regulier onderwijs niet of onvoldoende (kan) stimuleren.

Hoewel dit advies de term bijzonder talent gebruikt om jongeren aan te duiden, die uitblinken op een bepaald gebied, legt de raad expliciet de nadruk op het feit dat *iedere* jongere talenten bezit, die ontdekt en gestimuleerd moeten worden. De twee groepen jongeren vertonen in de praktijk overlap: jongeren met problemen kunnen bijzondere talenten bezitten en andersom kunnen jongeren met bijzondere talenten problemen hebben. Overdrachtelijk gesproken markeren deze beide groepen de grenzen van het onderwijs en de scholen. Hoeveel variatie kan een school aan?

Inventarisatie van het voorzieningenaanbod

De Onderwijsraad heeft voor zijn advies geïnventariseerd welke voorzieningen er bestaan voor beide groepen jongeren en welke kansen en belemmeringen het huidige aanbod kent. Het bestaande voorzieningenaanbod voor *jongeren met psychosociale problemen* richt zich op problemen van uiteenlopende aard en met diverse oorzaken, die zich in de verschillende leefmilieus van een jongere (thuis, school, vrije tijd) voordoen. Bij de inventarisatie van het aanbod van voorzieningen voor *jongeren met bijzondere talenten* is exemplarisch gekozen voor vier talentgebieden:

- cognitief talent (begaafdheid, (hoog)begaafd);
- kunstzinnig en cultureel talent;
- sporttalent; en
- ondernemerstalent.

Een jongere kan (al naar gelang de aard en ernst van het probleem of de vraag) na elkaar gebruikmaken van drie typen voorzieningen. De raad spreekt van drie stadia in het voorzieningenaanbod. De inventarisatie en beschrijving van het voorzieningenaanbod zijn ingedeeld naar deze stadia:

- voorzieningen binnen het onderwijssysteem (onderwijszorgstructuur en -programma gericht op alle leerlingen);
- voorzieningen die in samenwerking tussen onderwijs en relevante externe partijen worden vormgegeven en uitgevoerd als aanvulling op onderwijszorgstructuur en -programma; en
- voorzieningen buiten het onderwijssysteem, onder regie van externe instanties.

Voorstellen van de raad

Algemene uitgangspunten

De raad vindt de volgende uitgangspunten voor afstemming en samenwerking tussen onderwijs en externe partijen belangrijk.

- De school blijft zo lang mogelijk verantwoordelijk voor (het leerproces van) de leerling.
- De school moet voldoende instrumenten hebben voor inschakeling van externe instanties om deze verantwoordelijkheid waar te kunnen maken.
- Als de leerling een vorm van zeer specialistische ondersteuning nodig heeft, draagt de school de regie over aan externe instanties, maar houdt bij hoe het de (oud-)leerling nadien vergaat.
- Het inschakelen van en overdragen aan externe instanties gebeurt op een kostendoelmatige (zo min mogelijk bureaucratische) manier.

Voorzieningen voor jongeren met psychosociale problemen

De raad ziet de schoolcontext, het onderwijsprogramma en de interne onderwijszorgstructuur als basis voor het voorkomen van en omgaan met psychosociale problemen van leerlingen. Daarom dienen scholen allereerst zelf hun organisatie en middelen inzet daarop te optimaliseren. Voor een aantal leerlingen zal dat niet voldoende zijn: samenwerking met en overdracht naar andere instanties is in die gevallen voor iedere school noodzakelijk. De raad formuleert een aantal aanbevelingen om de samenhang tussen onderwijs en externe partijen te optimaliseren door vergroting in de variatie van het aanbod. De belangrijkste drie worden hier genoemd.

(1) Uitvoeringsteams

De interne zorgvoorzieningen binnen scholen moeten aansluiten op externe zorgvoorzieningen. De interne zorgteams die op veel scholen al functioneren, hebben een vertakking naar de hulp van buiten. Deze vertakking krijgt gestalte in uitvoeringsteams. Het samenwerken van onderwijs en externe deskundigen in een uitvoeringsteam is een kansrijke ontwikkeling, die een belangrijke bijdrage kan leveren aan een sluitende zorgstructuur. Het is echter niet de enige manier waarop kan worden samengewerkt: belangrijk is in elk geval dat samenwerking gestructureerd gebeurt en dat continuïteit gewaarborgd wordt. De raad beveelt aan vanwege de vereiste schaal voor specialisaties, de uitvoeringsteams

deels bovenschools te organiseren en deel uit te laten maken van bestaande samenwerkingsverbanden. De overheid zou een voortrekkersrol kunnen vervullen in het laten uitvoeren van evaluatieonderzoek naar het functioneren en de resultaten van verschillende soorten uitvoeringsteams.

(2) Trekkingsrechten

Het onderwijs moet een belangrijke stem hebben in de samenstelling van het uitvoeringsteam en de inzet van externe deskundigen, te regelen via trekkingsrechten. Dat wil zeggen: een systeem waarbij het onderwijs (de samenwerkingsverbanden) aanspraak kan doen gelden op (tijds)inzet van bepaalde deskundigheden. De overheid zou experimenten kunnen laten uitvoeren met verschillende varianten van een dergelijk systeem. Om te beginnen zouden trekkingsrechten uit praktische overwegingen beperkt kunnen blijven tot instanties voor jeugdzorg, maar de raad beveelt aan dat er stappen ondernomen worden om op de langere termijn ook trekkingsrechten te creëren op andere maatschappelijke instanties (bijvoorbeeld politie).

(3) Van-acht-tot-acht-arrangement

In het huidige aanbod ontbreekt een voorziening voor jongeren met ernstige gedragsproblemen, die noch in het speciaal onderwijs, noch in justitiële instanties thuishoren. De raad stelt voor de variatie in het voorzieningenaanbod te vergroten door deze geconstateerde witte plek op te vullen. Hij kiest als voorlopige naam voor een dergelijke voorziening het *van-acht-tot-acht-arrangement*. Hij stelt daarnaast voor dat de overheid pilots uitzet en bekostigt om ervaring op te doen met verschillende varianten ervan en de beste wijze om plaatsing te regelen te bepalen. Mogelijk dat ervaringen ermee op termijn in nu al bestaande voorzieningen kunnen worden ingepast. De raad benadrukt dat een dergelijke voorziening géén tuchtschool is, maar uitdrukkelijk een kwalificerende voorziening die aanvullend is op (preventieve) maatregelen, die al of niet in samenwerking met derden genomen zijn. Voorwaarde voor plaatsing zou in elk geval moeten zijn, dat de school of het uitvoeringsteam aan kan tonen dat er een kwalitatief hoogwaardig traject van zorg en begeleiding voorafgegaan is aan het verzoek tot plaatsing in een van-acht-tot-acht-voorziening.

Voorzieningen voor jongeren met bijzondere talenten

Het onderwijs staat aan de basis van talentherkenning en stimulering van jongeren met bijzondere talenten: de school 'ziet' bij jongeren ontluikende toptalenten en zoekt naar passende ondersteuning. Als het om *(hoog)begaafdheid op cognitief terrein* gaat, liggen initiatief en regie bij de school: deze zoekt zodanige samenwerking met experts en instituten dat zij een adequate ondersteuning kan bieden. Voor de talentgebieden *kunst en cultuur* en *sport* zal de regie over en verantwoordelijkheid voor de toptalentontwikkeling meestal bij anderen dan de school liggen. De school blijft daarbij echter altijd verantwoordelijk voor het algemene onderwijs en de diplomaverwerving van de jongere.

Het terrein van *ondernemerschap* als onderwijsonderwerp bevindt zich nog in een pril stadium van ontwikkeling. Het is daarom vooralsnog moeilijk aan te geven welk takenpakket en welke verantwoordelijkheid het onderwijs heeft op dit terrein, maar de raad beveelt aan de beschikbare kennis en ervaringen te analyseren voor verdere (beleids-)ontwikkeling.

Welk talentgebied echter ook aan de orde is, de bestaande wet- en regelgeving zou zodanig moeten worden herzien dat scholen meer ruimte verkrijgen om onderwijs op maat

aan te bieden aan jongeren met bijzondere, schoolse of niet-schoolse, talenten. Ook moeten lerarenopleidingen meer aandacht schenken aan manieren om jongeren met bijzondere talenten vanuit school verder te helpen.

De ervaringen tot nu toe – bijvoorbeeld de samenwerking tussen scholen, georganiseerde sport en overheid in het LOOT-model (Landelijk Overleg Onderwijs Topsport) – bieden goede aanknopingspunten voor de verdere ontwikkeling van differentiatiemogelijkheden voor jongeren met bijzondere talenten. De raad acht het nodig om de bestaande beleidsinspanningen op de diverse terreinen (zoals cultuurprofiel­school, LOOT-licentie, Informatiepunt Hoogbegaafden) te bundelen tot één gemeenschappelijke regeling. Een dergelijk algemeen kader kent nadere specificaties, al naar gelang het talentgebied.